

Odrazi praslovanskih oblikotvornih naglasnih tipov samostalnikov moške o-jevske sklanjatve v (knjižni) slovenščini

Matej Šekli

IZVLEČEK: V članku so obravnavani odrazi praslovanskih oblikotvornih naglasnih tipov samostalnikov moške o-jevske sklanjatve v (knjižni) slovenščini ter pojasnjene naglasnomestne, kolikostne in tonemske značilnosti le-teh, upoštevajoč zakonitosti jezikovno zgodovinskega razvoja slovenskega naglasnega sestava. Obravnava izhaja iz teorije treh praslovanskih oblikotvornih naglasnih tipov Ch. S. Stanga in se tako praviloma omejuje na netvorjeno oz. z neproduktivnimi praslovanskimi priponskimi obrazili tvorjeno besedje. Spoznanja teorije praslovanskih besedotvornih naglasnih tipov V. A. Dyboja so prikazana le izjemoma.

ABSTRACT: The article discusses the reflexes of Proto-Slavic morphological stress types in the o-declension of masculine nouns in (standard) Slovenian. It also explains the position of the stress, as well as the quantitative and the tonemic features with the consideration of the rules governing the historical-linguistic development of the Slovenian stress system. The discussion is based on Ch.S. Stang's theory on three Proto-Slavic stress types and is limited mainly to base-words and words formed with unproductive Proto-Slavic suffixes. The findings of the theory on Proto-Slavic word-formational stress types by V.A. Dybo are mentioned only in exceptional cases.

0 Uvod

Praslovanski oblikotvorni naglasni tip ali akcentska paradigma je po teoriji Ch. S. Stanga pojmovan kot vzorec razporeditve naglasnega mesta in različnih tonemov znotraj oblikospreminevalnih vzorcev pregibnih besednih vrst, pri čemer ima načeloma lahko vsaka od le-teh tri naglasne tipe: (a) nepremični naglas na osnovi, (b) nepremični naglas na končnici in (c) premični naglas med osnovo in končnico (Stang 1957). Stangovo teorijo kasneje dopolni moskovska naglasoslovna šola V. A. Dyboja, ki poleg treh Stangovih naglasnih tipov za nekatere sklanjatvene vzorce odkrije še četrtega, naglasni tip d, ki naj bi bil različica tipa b, v večini slovanskih jezikov pa naj bi že zelo zgodaj prešel v tip c. Dybo nadalje za tvorjene

imenske besedne vrste, izpeljane s produktivnimi psl. priponskimi obrazili, vzpostavlja posebne praslovanske besedotvorne naglasne tipe, katerih značilnosti so odvisne od oblikotvornega naglasnega tipa besedotvorne podstave in narave nekončniškega samoglasnika (psl. polglasnik, psl. kratki, pbsl. akutirani oz. pbsl. cirkumfektirani psl. dolgi samoglasnik) priponskega obrazila. (Dybo 1981, Dybo–Zamjatina–Nikolaev 1990 in 1993.)

Namen pričujočega prispevka je izhajajoč iz praslovanskega stanja pojasniti nastanek ter naglasnomestne, kolikostne in tonemske značilnosti slovenskih oblikotvornih naglasnih tipov samostalnikov psl. moške o-jevske sklanjatve, kot so le-ti prikazani v sinhronih opisih slovenskega (knjižnega) jezika (Rigler v SSKJ 1970, LI–LIV in 1994, XXXIX–XL, Toporišič 1976, 213–223 in 2000, 278–288, Toporišič v SP 2001, 217–220), upoštevajoč zakonitosti jezikovno zgodovinskega razvoja slovenskega naglasnega sestava. Obravnava za zdaj izhaja iz treh Stangovih naglasnih tipov (Stang 1957, 68–82) ter ne upošteva hipotetičnega naglasnega tipa d moskovske naglasoslovne šole. Sledi le-tega znotraj moške o-jevske sklanjatve se sicer v slovenščini pojavljajo v nekaterih narečjih, razlaga stanja v knjižnem jeziku pa je tudi z neupoštevanjem le-tega dovolj natančna. Dybojevi besedotvorni naglasni tipi (Dybo 1981, 55–196) so upoštevani samo izjemoma, le v kolikor služijo ponazoritvi potencialnih možnosti razvoja slovenskega oblikotvornega naglasnega sestava.

Za razumevanje izvajanj v članku je potrebno poznavanje psl. naglasnega sestava in odražanja le-tega v slovenščini, deloma tudi v drugih slovanskih jezikih.¹ Od osrednjih treh razdelkov bo vsak namenjen enemu psl. oblikotvornemu naglasnemu tipu samostalnikov moškega spola psl. o-jevske sklanjatve. Prikazu posameznega psl. oblikotvornega naglasnega tipa, vzpostavljenega s prijemi (zgodovinsko) primerjalnega jezikoslovja na podlagi naglasnih stanj v sodobnih slovanskih jezikih, relevantnih za psl. naglasoslovje, bo sledilo pojasnjevanje odrazov le-tega v slovenščini. Ker so zaradi produktivnosti psl. o-jevske sklanjatve samostalniki drugih psl. moških sklanjatev (*u*-jevske, *i*-jevske in soglasniške) v slovenščini in slovanskih jezikih nasploh prešli v slednjo,² so s slovenskega stališča ne glede na svojo izhodiščno sklanjatev obravnavani kot o-jevski. Zadnji razdelek bo sestav slovenskih oblikotvornih naglasnih vzorcev povzel s stališča slovenščine.

¹ Tu podajam shematični pregled osnovnih glasovnih pravil, na katere se bom v nadaljevanju skliceval. Psl. stari akut: (1a) psl. *ŷ > sln. ŷ-, hr./sr. ŷ-; (1b) psl. *ŷ > sln. -ŷ, hr./sr. -ŷ. Glasovna okolja, v katerih v slovenščini iz psl. starega akuta nastane novi cirkumfleks: (2a) psl. *ŷ₂/ŷ₂ (rod. mn.), (2b) psl. *ŷ₂/ŷ₂-, (2c) psl. *ŷŷ < pbsl. *ŷŷ, (2č) psl. *ŷŷ₁V > popsl. *ŷŷ. Psl. stari cirkumfleks: (3a) psl. *ŷV//*ŷŷ > sln. Vŷ, hr./sr. ŷV//ŷŷ; (3b) psl. *ŷ₂/ŷ₂//*ŷ₂/ŷ₂ > sln. ŷ, hr./sr. ŷ. Psl. novi akut na kračini: (4a) psl. *ŷ > sln. ŷ-, hr./sr. ŷ-; (4b) psl. *ŷ > sln. -ŷ, hr./sr. -ŷ; (4c) psl. *ŷ (rod. mn.) > sln. -ŷ. Psl. novi akut na dolžini: (5) psl. *ŷ > sln. ŷ, hr./sr. ŷ. Popsl. naglasni umiki: (6) psl. *ŷŷ > sln. ŷŷ (odraz sredinskih samoglasnikov je praviloma ozek), hr./sr. ŷŷ; (7) psl. *ŷŷ > sln. ŷŷ > ŷŷ (odraz sredinskih samoglasnikov je širok), hr./sr. ŷŷ; (8) psl. *ŷ/ŷŷ > sln. əŷ/əŷ, hr./sr. əŷ.

² Pri prehodu v o-jevski sklanjatveni vzorec praviloma ohranijo prvotni naglasni tip.

1 Psl. oblikotvorni naglasni tip a

Za psl. oblikotvorni naglasni tip a je značilno nepremično naglasno mesto na osnovi in staroakutski tonem v vseh sklonskih oblikah. Zgled naglasnega vzorca za samostalnike moškega spola psl. o-jevske sklanjatve:³

rus.	hr./sr.	sln.	psl.
<i>rák</i>	<i>räk</i>	<i>räk</i>	* <i>räkъ</i>
<i>ráka</i>	<i>räka</i>	<i>räka</i>	* <i>räka</i>
<i>ráku</i>	<i>räku</i>	<i>räku</i>	* <i>räku</i>
<i>ráka</i>	<i>räka</i>	<i>räka</i>	* <i>räkъ</i>
<i>ráke</i>	<i>räku</i>	<i>räku</i>	* <i>räcě</i>
<i>rákom</i>	<i>räkom</i>	<i>räkom</i>	* <i>räkomyътъ</i>
<i>ráki</i>	<i>räci</i>	<i>räki</i>	* <i>räci</i>
<i>rákov</i>	<i>räkā</i>	<i>räkōv</i>	* <i>räkъ</i>
<i>rákam</i>	<i>räcima</i>	<i>räkom</i>	* <i>räkomyъ</i>
<i>rákov</i>	<i>räke</i>	<i>räke</i>	* <i>räky</i>
<i>rákax</i>	<i>daj.</i>	<i>räkih</i>	* <i>räcěxъ</i>
<i>rákami</i>	<i>daj.</i>	<i>räki</i>	* <i>räky</i>

Samostalniki psl. moške o-jevske sklanjatve naglasnega tipa a imajo v vseh sklonih stalno naglasno mesto na osnovi, kar potrjuje naglasni vzorec v ruščini,⁴ v danem zgledu pa tudi v hrvaščini/srbščini in slovenščini. Tonem je v vseh sklonih staroakutski, ki v rod. mn. morda že pra- ali splošnoslovansko preide v novocirkumfleksnega. Stari akut z refleksi potrujeta hrvaščina/srbščina in slovenščina,

³ Podajanje in pojasnjevanje slovanskega primerjalnega gradiva je omejeno na stanje v sodobnih knjižnih jezikih. Sklanjatveni vzorec vsebuje samo ednino in množino, slovenske dvojninske oblike so razložene pri obravnavi slovenskega gradiva. Skloni si sledijo v naslednjem zaporedju: imenovalnik, roditeljski, dajalnik, tožilni, mestnik, orodnik, zvalnik je izvzet. Primerjava in iz nje izhajajoča psl. rekonstrukcija se osredinjata predvsem na naglasni vzorec, razlike v sklonskih oblikah v posameznih slovanskih jezikih so zanemarjene. Pri navajanju nadaljnega primerjalnega gradiva podajam večinoma samo oblike im. in rod. ed., saj le-ti zadostujeta za vzpostavitev psl. naglasnega vzorca moških o-jevskih samostalnikov, po potrebi pa še druge sklonse oblike. Za slovenske oblike v primerjalnem delu navajam jezikovno zgodovinsko pričakovane oz. razvojno starejše različice le-teh, v delu, kjer je v ospredju slovenščina, pa tudi vse ostale. Pri zapisovanju slovenskih e-jevskih oz. o-jevskih samoglasnikov v položaju pred *j* oz. v zaradi razvidnosti jezikovno zgodovinskega izvora le-teh sledim zapisu v *SSKJ* in ne novostim iz *SP* 2001 (*SP* 2001, § 628).

⁴ V ruščini psl. dvozložni samostalniki naglasnega tipa a deloma ohranijo prvotni naglasni vzorec, tj. stalno naglasno mesto na osnovi (tip *rák ráka – ráki rákov* oz. *brát bráta – brátъя brátъev*), deloma pa v množini pomaknejo naglas na končnico (tip *дым ды'ма – дымы' дымов* oz. *край края – края' краѣ'в*) in tako sovpadajo s tipom *нос носа – носы' носов* oz. *город города – городá городов*. Obstajajo tudi dvojnične oblike.

kar velja tudi za domnevni novi cirkufleks v rod. mn. Na psl. rastoči tonem na samoglasniku osnove v tem naglasnem tipu kaže iktus na drugem zlogu odraza premeta jezičnikov v položaju pred soglasnikom v vzhodnoslovanskih jezikih (rus. *mopóz mopóza*, hr./sr. *mráz mráza*, sln. *mráz mráza* < psl. **mǫrзь *mǫrza*). Stari akut v tem naglasnem vzorcu s kolikostjo samoglasnika v osnovi posredno izpričujejo tudi zahodnoslovanski jeziki, in sicer češčina in gornja lužiška srbščina z dolžino, slovaščina in poljščina s kračino (češ. *mráz mrazu*, gluž. *mróz mróza*, slš. *mráz mrazu*, polj. *mróz mrozu*).⁵ Naglasni tip a se v bolgarščini odraža z naglasom na osnovi v členjenih oblikah enozložnih samostalnikov (blg. *pàk – pàkьт pàka*, *mráz – mrázьт mráza*).

Znotraj psl. moške o-jevske sklanjatve se v trizložnicah pojavlja še en naglasni vzorec z nepremičnim naglasom na osnovi, in sicer z novoakutskim tonemom na kratkem zadnjem samoglasniku osnove. Ponavadi gre za izpeljanke iz sestavljenih glagolov z o-jevsko prevojno stopnjo korenskega samoglasnika (psl. **pritéti *pritečěšь* (c) → psl. **pritòkь *pritòka*, psl. **poteti *potečěšь* (c) → psl. **potòkь *potòka*). Tega naglasnega vzorca zaradi kračine naglašene samoglasnika ne gre preprosto enačiti s psl. naglasnim tipom a, ker pa je odražanje le-tega v slovenščini enako odražanju naglasnega tipa a, je v nadaljevanju obravnavano v okviru odražanja le-tega.

Pojasnjevanje zrcaljenja psl. naglasnega tipa a v slovenščini je tako rekoč ugotavljanje dejanskih od potencialno možnih odrazov psl. starega akuta v le-tej, zato se zdi smotno psl. gradivo razvrstiti v podskupine glede na predvidljiva glasovna okolja, v katerih lahko iz psl. starega akuta v slovenščini tako v psl. dvokot trizložnicah pride do nastanka cirkumfleksa ali do umika naglasa z zadnjega zloga osnove psl. trizložnic.⁶

1.1 Psl. dvozložni samostalniki

Psl. dvozložni samostalniki naglasnega tipa a imajo stari akut na edinem zlogu osnove. Ta se v praslovenščini ohrani, oz. natančneje, se skrajša, če se v ponaglasnem zlogu ne pojavlja glasovno okolje, ki bi lahko povzročilo nastanek cirkumfleksa. Zato bodo pri razlagi odrazov tega tipa v slovenščini izločeni primeri

⁵ Do nadomestne podaljšave v končnem zlogu osnove im. ed. pride v poljščini ne glede na naravo psl. tonema samoglasnika v osnovi samo v položaju pred zvnečim soglasnikom (stari akut v naglasnem tipu a: polj. *mróz mrozu* ~ *groch grochu*, stari cirkumfleks v naglasnem tipu c: polj. *gród grodu* ~ *glos glosu*). V gornji lužiški srbščini je podaljšava praviloma splošna (gluž. *hród hroda* ~ *htós htosa*). V češčini in slovaščini je le-ta zgodovinsko jezikovno težje predvidljiva. Kar zadeva dolžino kot odraz psl. starega akuta na osnovi, jo psl. dvozložni samostalniki v češčini prav tako ohranijo zgodovinsko jezikovno nepredvidljivo (češ. *dým dýmu*, *mák máku*), prvotno dolgi samoglasniki se namreč pogosto krajšajo (češ. *had hada*, *čas času* oz. *mráz mrazu*, *hrách hrachu*). Podobno velja tudi za gornjo lužiško srbščino (gluž. *mróz mróza* ~ *hroch hrocha* oz. *próh proha*).

⁶ Med psl. večzložnicami so najpogostejše trizložnice, štirizložnice so zelo redke. Lastnosti, ki veljajo za psl. trizložnice, veljajo tudi za štirizložnice. Podobno velja za stanje v slovenščini. Značilnosti sln. dvozložnic veljajo tudi za sln. večzložnice.

s ponaglasnim soglasniškim sklopom (ne)zvočnik + zvočnik, ki pred izglasnim psl. polglasnikom v im. ed. lahko generira cirkumfleks.

1.1.1 Tip *rāk ráka*

Psl. dvozložni samostalniki naglasnega tipa a z odsotnostjo ponaglasnega soglasniškega sklopa (ne)zvočnik + zvočnik se v slovenščini odražajo kot v im. ed. enozložni samostalniki z nepremičnim naglasom na edinem zlogu akutirane osnove ter z različno kolikostjo (in kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. *C^ŹC_nV (a) // -[C_n = TR] > sln. C^ŹC C^VC^V: psl. *rākъ *rāka (a) > sln. *rāk ráka* (hr./sr. *rāk ráka*, rus. *pák páka*, blg. *pàk – pàkъt páka*). Naglasni vzorec:

<i>rāk</i>	<i>rāka</i>	<i>rāku</i>	<i>rāka</i>	<i>rāku</i>	<i>rākom</i>
<i>rāki</i>	<i>rākov</i>	<i>rākom</i>	<i>rāke</i>	<i>rākih</i>	<i>rāki</i>
<i>rāka</i>	mn.	<i>rākoma</i>			

v predložnih zvezah: *k rāku*

Enozložna oblika im. ed. je kratkocirkumfektirana, večina dvozložnih oblik in trizložna oblika pa so dolgoakutirane. Kolikostna (in kakovostna) premena (morebitnih sredinskih) samoglasnikov je razločljiva z glasovnimi praviloma (1b) in (1a). Prvotni dolgi cirkumfleks v rod., mest. in or. mn. je odraz popsl. novega cirkumfleksa po (2a) in (2c). Nepričakovana intonacija v mest. in predložnem daj. ed. je verjetno posledica nalike po mest. mn. Dvojnični dolgi akut v oblikah z dolgim cirkumfleksom je najverjetneje rezultat oblikotvorne naglasne izravnave po oblikah z akutom.

Nekaj zgledov: *brāt brāta, brīn brīna, čās čāsa, dīm dīma, hrēn hrēna, gād gāda, grāh grāha*, pokr. *klěšč klěšča, klīn klīna, krāj krāja, krāp krāpa, krūh krūha, kūp kupa, lāz lāza, mrāz mrāza, prāg prāga, rāk ráka, sīr sīra, svāt svāta, trāp trāpa*, pokr. *ūj ūja, zēt zēta*. Nekateri samostalniki tega tipa izkazujejo tudi dvojnični nepremični naglas na dolgocirkumfektirani osnovi (*bāt bāta / bāt bāta, māk māka / māk māka; dēd dēda / dēd dēda, člēn člēna / člēn člēna, hlēb hlēba / hlēb hlēba, jūg jūga / jūg jūga, krās krāsa / krās krāsa, rāj rāja / rāj rāja*) in tako sledijo naglasnemu vzorcu tipa *klās klāsa*. Dolgi cirkumfleks v osnovi je mogoče razložiti s podaljšavo kratkega cirkumfleksa v im. ed. in posplošitvijo le-tega v ostale sklonske oblike ali pa s posplošitvijo tonema iz oblik z novim cirkumfleksom. Končnica *-ōvi* se pri tovrstnih samostalnikih v im. mn. pojavlja redko in dvojnično (*mrāzōvi/mrāzi, prāgi/prāgōvi*).

1.1.2 Primer *vētər vētra – vetrōvi*

Psl. dvozložni samostalniki naglasnega tipa a s ponaglasnim soglasniškim sklopom (ne)zvočnik + zvočnik imajo v slovenščini samo en znan zanesljiv primer, samostalnik *vētər vētra*. Zastavlja se vprašanje, ali se tovrstni psl. samostalniki moške o-jevske sklanjatve v slovenščini praviloma zrealijo kot v im. ed. dvozložni in neobstojni polglasnik vsebujoči samostalniki z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu cirkumfektirane osnove, kar je npr. običajno za tovrstne psl. samostalnike ženske i-jevske sklanjatve: psl. *C^ŹC_nV (a) // +[C_n = TR] ≥ sln. C^VTāR C^VTRV: psl. *bāsъ *bāsni (a) ≥ sln. *bāsən bāsni* (hr./sr. *bāsna bāsni*, rus. *басня*

báču, češ. *báseň básně*), prim. še *mísel míslí, pēsəm pēsmi*. Ker je za samostalnike moškega spola o-jevske sklanjatve znan samo en zanesljiv primer – ostali sicer ne nedvoumni primeri izkazujejo akutirano osnovo (psl. **kāsľb *kāsľa / *kāsľb *kāsľa* (a) > sln. *kášelj kášlja*) –, bi zgoraj navedeno glasovno pravilo težko posplošili na celotno kategorijo, vsekakor pa drži za samostalnik *větər vेत्रa*. V obliki im. ed. je cirkumfleks mogoče razložiti s prisotnostjo soglasniškega sklopa (ne)zvočnik + zvočnik v izglasju, v oblikah rod., mest. in or. mn. pa nastanek novega cirkumfleksa po pravilih (2a) in (2c). Iz teh oblik se je cirkumfleks najverjetneje posplošil tudi v druge sklone: psl. **uětrь *uětra* (a) > sln. *větər *vेत्रa* ≥ *větər vेत्रa* (hr./sr. *vjětər vjětra / větər vेत्रa*, rus. *вѣтєр вѣтра*). Cirkumfleks na osnovi je bil mogoče vzrok, da je v mn. kasneje po vzoru tipa *brěg bręga* – *bregōvi* prišlo do pomika naglasa na podaljšavo osnove -ōv-, prim. podobni naglasni pomik v primeru *gōzd gōzda* – *gozdōvi*. Naglasni vzorec je enak vzorcu tipa *brěg bręga* – *bregōvi*.

1.2 Psl. trizložni samostalniki

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa a so lahko naglašeni na zadnjem ali na predzadnjem zlogu osnove. Razlika v psl. naglasnem mestu je v slovenščini lahko izhodišče za umik naglasa z zadnjega zloga oz. za nastanek cirkumfleksa na predzadnjem zlogu osnove.

1.2.1 Psl. trizložni samostalniki z naglasom na zadnjem zlogu osnove

Upošteva psl. besedotvorne naglasne tipe, spadajo v to skupino psl. samostalniki, izpeljani z nezloženimi priponskimi obrazili, ki vsebujejo pbsl. akut, in katerih besedotvorne podstave so samostalniki oblikotvornih naglasnih tipov b in c. Gre za Dybojev besedotvorni naglasni tip F, prim. psl. priponsko obrazilo **-ítь* (psl. **kōńb *końá* (b) > sln. *kōńj kónja* → **koń-ítь *koń-íta* (a^b = F₁) > sln. *konjīč konjīča*, psl. **mōžь *mōža* (c) > sln. *mōž možá* → **mōž-ítь *mōž-íta* (a^c = F₂) > sln. *možīč možīča*).

V slovenščini del tovrstnih samostalnikov ohrani psl. naglasno mesto v celotnem sklanjatvenem vzorcu, del pa jih v im. ed. doživi umik naglasa, obstajajo tudi primeri z dvojnicama (*prevōd prevōda / prevod prevōda*).

1.2.1.1 Tip *svět světa* oz. *oběd oběda*

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa a z naglasom na zadnjem zlogu osnove, ki ne poznajo ponaglasnega soglasniškega sklopa (ne)zvočnik + zvočnik in ki ohranijo prvotno naglasno mesto, se v slovenščini nadaljujejo kot v im. ed. eno- oz. dvoizložni samostalniki z nepremičnim naglasom na edinem oz. zadnjem zlogu akutirane osnove ter z različno kolikostjo (in kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. **CV CŷC_nV* (a) // $-[C_n = TR]$, $+[V_m = *b/*b]$ / $-[V_m = *b/*b]$ > sln. *CCŷC CCŷCV / CVČŷC CŷCV CV*: psl. **sьuěta *sьuěta* (a) > sln. *svět světa* (hr./sr. *svjět svjěta / svět světa*, rus. *covém covéma*), psl. **obědь *oběda* (a) > sln. *oběd oběda* (hr./sr. *objed objeda / obed obeda*, rus. *обѣд обѣда*). Njihov naglasni vzorec je torej enak vzorcu tipa *rāk ráka*. Zgledi: izglagolski samostalniki kot *poběg pobęga / pobêg pobęga, razcěp razcépa, razcvět razcvěta, naděv naděva, oběd oběda, naglās naglása, poglěd poglěda, pogrěz pogrěza, prehlād*

prehláda, dokáz dokáza, okräs okrása, ukrëp ukrépa, rozmäh rozmáha, namáz namáza, odmëv odmëva, napäd napáda, napëv napëva / napêv napêva, prepläh prepláha, izplën izplëna, poräst porásta, obráz obráza, poráz poráza, obrëd obréda, razrëz razréza, usäd usáda, usëd uséda, dosëg doséga, izsëk izséka, odsëv odséva, sästäv sästáva, raztëg raztéga, potrës potrésa, naväl navála / navâl navála, povës povésa, obët obéta, svët svéta, privëz privéza, prevrät prevráta in odhöd odhóda, urök uróka, pritök pritóka, povöd povóda; samostalniki z naglasenim priponskim obrazilom -řč kot konjřč, možřč; drugače tvorjeni samostalniki kot podplät podpláta, pozdräv pozdráva, nasmëh nasméha / nasmêh nasmêha, uspëh uspéha.

1.2.1.2 Tip óreh oréha

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa a z naglasom na zadnjem zlogu osnove, ki ne poznajo ponaglasnega soglasniškega sklopa (ne)zvočnik + zvočnik in ki doživijo naglasni umik na psl. prednaglasno dolžino po pravilu (6) ali na psl. prednaglasno kračino oz. sln. skrajšano dolžino po pravilu (7), v slovenščini reflektirajo kot v im. ed. dvozložni samostalniki s premičnim naglasom na akutirani osnovi (in z ozko kakovostjo morebitnega sredinskega samoglasnika v zadnjem zlogu osnove): psl. $*CV_m C'V_n V(a) // -[C_n = TR], -[V_m = *b/*\bar{b}] > \text{sln. } C'VCVC CVCVCV$: psl. $*orëx\bar{x} *orëxa_n(a) > \text{sln. } \textit{óreh oréha}$ (hr./sr. *òrah òraha*, rus. *opëx opéxa*). Naglasni vzorec je z izjemo oblike z naglasnim umikom, ki je vedno akutirana, enak vzorcu tipa *räk ráka*:

óreh oréha oréhu óreh orëhu oréhom
oréhi orëhov oréhom oréhe orëhih orëhi
oréha mn. oréhoma

v predložnih zvezah: *k orëhu*

Nekaj zgledov: *člówek človéka, jézik jezika, kózuh kozúha, médved medvéda, óreh oréha, pélin pelína, prášič prašiča, sósed soséda, tétič tetiča, trébuh trebúha; zákön zakóna, rázor razórja, národ naróda, ótok otóka, pótök potóka, závod zavóda.*

1.2.2 Psl. trizložni samostalniki z naglasom na predzadnjem zlogu osnove

1.2.2.1 Tip jávor jávora

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa a z naglasom na predzadnjem zlogu osnove ter z odsotnostjo psl. ponaglasne, v slovanskih jezikih nekrajšajoče se dolžine (kot odraz pbsl. cirkumflektirane dolžine) in ponaglasnega psl. polglasnika se v slovenščini nadaljujejo kot v im. ed. dvozložni samostalniki z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu akutirane osnove ter z enako kolikostjo (in enako, tj. ozko kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. $*C'VCV_m CV(a) // -[V_m = \text{pbsl. } *V], -[V_m = \text{psl. } *b/*\bar{b}] > \text{sln. } C'VCVC C'VCVCV$: psl. $*ájor\bar{b} *ájora(a) > \text{sln. } \textit{jávor jávora}$ (hr./sr. *jävör jávora*, rus. *я'вор я'вора*). Naglasni vzorec je z izjemo im., mest. in predložnega daj. ed. enak vzorcu tipa *räk ráka*:

jávor jávora jávoru jávor jávoru jávorom
jávori jávorov jávorom jávore jávorih jávori
jávora mn. jávoroma

Dvojnične cirkumflektirane oblike v rod., mest. in or. mn. zgodovinsko

razvojno niso pričakovane, razločljive so z naliko po vzorcu tipa *rāk rāka*. Nekaj zgledov: *brāmor, jávor, kūščar, prstan, séver*.

1.2.2.2 Tip *mēsec mēseca*

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa a z naglasom na predzadnjem zlogu osnove, ki izkazujejo psl. ponaglasno, v slovanskih jezikih nekrajsajočo se dolžino (kot odraz pbsl. cirkumfektirane dolžine) se v slovenščini odražajo kot v im. ed. dvozložni samostalniki z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu cirkumfektirane osnove: psl. **CŹCV_mCV* (a) // +[*V_m* = pbsl. **Ź*] > sln. *CŹCVC CŹCVCV*: psl. **měsęcь *měsęca* (a) > sln. *mēsec mēseca* (hr./sr. *mjēsęc mjēsęca / mēsęc mēsęca*, rus. *мѣсяц мѣсяца*, češ. *měsíc měsíce*, polj. *miesiąc miesiąca*). Naglasni vzorec je enak vzorcu tipa *klās klāsa*. Nekaj zgledov: *gābez, jāstreb, mēsec, vītez*.

Od psl. tvorjenih samostalnikov sodijo sem tisti, ki so izpeljani z nezloženimi priponskimi obrazili, ki vsebujejo pbsl. cirkumfleks, in katerih besedotvorne podstave so samostalniki oblikotvornega naglasnega tipa a. Po Dybojevi teoriji gre za besedotvorni naglasni tip a^a = A, prim. psl. priponsko obrazilo **-arъ* (psl. **cěsta *cěstq* (a) > sln. *cěsta cěsto* (hr./sr. *cěsta cěstu*) → **cěst-arъ *cěst-arā* (A) > sln. *cęstar cęstarja* (hr./sr. *cěstār cěstāra*, češ. *cestář cestáře*).

1.2.2.3 Tipa *vítel vítla in stāræc stārca*

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa a z naglasom na predzadnjem zlogu osnove, ki poznajo ponaglasni psl. polglasnik, bi v sklonskih oblikah, ko je psl. polglasnik v krepkem položaju, v slovenščini po pričakovanem glasovnem razvoju morali izkazovati odraz za psl. stari akut po pravilu (1a), v oblikah, ko je psl. polglasnik v šibkem položaju, pa odraz za popsl. novi cirkumfleks po (2b): psl. **CŹCV_mCV* (a) // +[*V_m* = psl. **ъ/*ъ₂*] > sln. **CŹCæC* in **CŹCV_mCV* (a) // +[*V_m* = psl. **ъ/*ъ₂*] > sln. **CŹCøCV*. Dejansko stanje v gradivu podanih glasovnih pravil ne potrjuje, saj je povsod prišlo do posplošitve enega ali drugega naglasa znotraj sklanjatvenega vzorca, pri čemer obstaja razlika v analoški izravnavi med s psl. produktivnimi priponskimi obrazili izpeljanimi in drugimi samostalniki.

Zanesljivih primerov psl. netvorjenih oz. z neproduktivnimi priponskimi obrazili tvorjenih samostalnikov te vrste ni veliko. Sem bi sodil psl. **vītъlbь*, drugotno **dětъlbь* iz **dětъlbь* in dvojnično **kāsъlbь* poleg **kāsъlbь*. Našteti samostalniki v slovenščini izkazujejo posplošitev akuta v vseh oblikah in se torej odražajo kot v im. ed. dvozložni in neobstojni polglasnik vsebujoči samostalniki z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu akutirane osnove ter z enako kolikostjo (in enako, tj. ozko kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. **CŹCV_mCV* (a) // +[*V_m* = psl. **ъ/*ъ₂*] ≥ sln. *CŹCæC CŹCøCV*: psl. **vītъlbь *vītъlа* (a) = sln. *vítel vítla* (hr./sr. *vītao vītla*). Torej *dětъl dětla, kāsъlj kāsъlja, vītъl vítla*.

Pri tvorjenkah gre predvsem za samostalnike, izpeljane z nezloženimi priponskimi obrazili, ki vsebujejo psl. polglasnik, iz besedotvorne podstave z oblikotvornim naglasnim tipom a. Tvorjeni samostalniki pripada besedotvornemu naglasnemu tipu a^a = A po Dyboju, prim. psl. priponski obrazili **-ъcbь* in **-ъkbь*. Tovrstne izpeljanke v slovenščini kažejo na posplošitev cirkumfleksa v vseh oblikah

in posledično reflektirajo kot v im. ed. dvozložni in neobstojni polglasnik vsebujoči samostalniki z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu cirkumflektirane osnove: psl. *CŮCV_mCV (a) // +[V_m = psl. *b/*b] ≥ sln. CŮCəC CŮCəCV: psl. *stār̥b *stāra *stāro (a) → *stār̥bcb *stār̥bca (A) ≥ sln. stārəc stārca (hr./sr. stārac stārca, rus. стáреу стáрца).

2 Psl. oblikotvorni naglasni tip b

Za psl. oblikotvorni naglasni tip b je značilno nepremično naglasno mesto na končnici, in sicer na prvem zlogu končnice, če je le-ta dvozložna. Tonem na zadnjih zlogih ni nedvoumno določljiv, zato se v teh primerih označuje le naglasno mesto. V predzadnjih zlogih je tonem odvisen od ie. izhodišča naglašene samoglasnika, tako se načeloma lahko srečujemo s staroakutskim, starocirkumfleksnim ali tonemom tipa novega akuta. Zgled naglasnega vzorca za samostalnike moškega spola psl. o-jevske sklanjatve:

rus.	hr./sr.	sln.	psl.
кóнь	kōnj	kōnj	*koń'ь > *kòńь
ко́ня'	kōnja	kōnja	*końá
ко́ню'	kōnju	kōnju	*końú
ко́ня', snōp	kōnja, snōp	kōnja, snōp	*koń'ь > *kòńь
ко́не	kōnju	kōnju	*końí
ко́нѣ'м	kōnjem	kōnjem	*końéть/'ьть
кóни	kōnji	kōnji	*końí
ко́нѣй	kōnjā	kōnj	*koń'ь > *kòńь
ко́ня'м	kōnjima	kōnjem	*końéть
ко́нѣй	kōnje	kōnje	*końé/é
ко́ня'х	đaj.	kōnjih	*końíxъ > *kòńíxъ
ко́ня'ми	đaj.	kōnji	*końí = *kòńí

Samostalniki psl. moške o-jevske sklanjatve naglasnega tipa b imajo v vseh sklonih stalno naglasno mesto na prvem zlogu končnice, kar razen za im. mn. potrjuje ruščina.⁷ Do naglasnega umika in posledičnega nastanka novoakutskega tonema pride s psl. polglasnika v im. in tož. ed. ter rod. mn., s cirkumflektiranega samoglasnika po Stangovem zakonu pa v mest. mn. (ie. *-oĭ/*-joĭ- > psl. *-ē/-ĭ-). Naglasni umik v or. mn. je verjetno posledica analogije po mest. mn. Novi akut v im./tož. ed. ter naglas na končnici v drugih oblikah potrjujeta hrvaščina/srbščina in slovenščina.

⁷ V ruščini večina samostalnikov psl. naglasnega tipa b ohrani prvotni naglasni vzorec, tj. stalno naglasno mesto na končnici, ko je le-ta glasovno izražena (tip *клю'ч* *ключа́* – *клучи́* *клучѣ'в*). Pri manjšem delu samostalnikov psl. naglasnega tipa b je najverjetneje pod vplivom samostalnikov moškega spola psl. naglasnega tipa c v im. mn. prišlo do naglasnega umika (tip *кóнь* *ко́ня'* – *кóни* *ко́нѣй*).

Na novi akut mest. in or. mn. kažejo sln. oblike kot *kõnjih kõnji, otrõcih otrõki*. Na psl. rastoči tonem v im. ed. v tem naglasnem tipu kaže iktus na drugem zlogu odraza premeta jezičnikov v položaju pred soglasnikom v vzhodni slovansčini (rus. *король короля*, hr./sr. *králj králja*, sln. *králj králja* < psl. **kórǫľь *korláđ*). Naglasni tip b z dolgim odrazom psl. dolgega samoglasnika v osnovi, in sicer psl. novoakutiranega dolgega samoglasnika v im./tož. ed. in psl. prednaglasnega dolgega samoglasnika v ostalih sklonih, indirektno izkazujejo tudi zahodni slovanski jeziki (češ. *král krále, kout koutu*; slš. *král' krála, kút kúta*; polj. *król króla, kąt kąta*). Naglasni tip b se v bolgarščini odraža z naglasom na osnovi v členjenih oblikah enozložnih samostalnikov (blg. *кѡн – кѡнят кѡня, крѡл – крѡлят крѡля, кѡт – кѡтѡт кѡта*).

Pojasnjevanje odražanja psl. naglasnega tipa b v slovenščini je dejansko ugotavljanje odrazov za psl. novi akut v im./tož. ed. in izjemoma v rod. mn. ter odrazov za sln. umično naglašene samoglasnike v ostalih sklonih. Psl. gradivo je zato mogoče razdeliti v podrazrede glede na kolikost samoglasnika v prednaglasnem zlogu.

2.1 Psl. samostalniki z dolgim samoglasnikom v prednaglasnem zlogu

2.1.1 Tip *ključ ključa oz. kováč kováča*

Psl. dvo- oz. trizložni samostalniki naglasnega tipa b s psl. dolgim samoglasnikom v prednaglasnem zlogu se v slovenščini odražajo kot v im. ed. eno- oz. dvozložni samostalniki z nepremičnim naglasom na edinem ali zadnjem zlogu akutirane osnove ter z enako kolikostjo (in enako, tj. ozko kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. $*(CV)CV_m CV(b) // +[V_m = \text{psl. } *V] > \text{sln. } (CV)CVC (CV)CVCV$: psl. $*klǫčь *klučá(b) > \text{sln. } ključ ključa$ (hr./sr. *kljũč kljũča*, rus. *кљю'ч кљючá*, blg. *кљю'ч – кљю'чѡт кљю'ча*, češ. *klíč klíče*, slš. *kl'úč kl'úča*), psl. $*kočáčь *kočáčá(b) > \text{sln. } kováč kováča$ (hr./sr. *kòvãč kováča*). Naglasni vzorec:

<i>ključ</i>	<i>ključa</i>	<i>ključu</i>	<i>ključ</i>	<i>ključu</i>	<i>ključem</i>
<i>ključí</i>	<i>kljũčev</i>	<i>ključem</i>	<i>kljũče</i>	<i>kljũčih</i>	<i>kljũči</i>
<i>ključa</i>	mn.	<i>ključema</i>			

Akut v oblikah im. ed. je odraz za novi akut na dolžini po glasovnem pravilu (5), akut v ostalih sklonih oblikah pa refleks za umično naglašeni psl. dolgi samoglasnik po pravilu (6), s čimer se pojasni ozka kvaliteta sln. sredinskih samoglasnikov. Dvojnični cirkumfleks v rod., mest. in or. mn. je nastal z naliko po tipu *rãk ráka*. Nekaj zgledov: *grěh grěha, gríč gríča, hrást hrásta, ključ kljũča, kôt kóta, králj králja, plášč plášča*. Psl. trizložni samostalniki so večinoma tvorjeni. Sem spadajo tisti, ki so izpeljani z nezloženimi priponskimi obrazili, ki vsebujejo pbsl. cirkumfleks, in katerih besedotvorne podstave pripadajo psl. oblikotvornemu naglasnemu tipu c, torej spadajo v Dybojev besedotvorni naglasni tip b^c = B, prim. psl. priponsko obrazilo $*-arь$ (psl. $*męso *męsa(c) > \text{sln. } mesõ mesã$ (hr./sr. *měso měsa*, rus. *мя'co мя'ca*, češ. *maso masa*) → $*męs-arь *męs-ará(B) > \text{sln. } mesár mesárja$ (hr./sr. *měsār mesára*).

2.2 Psl. samostalniki s kratkim samoglasnikom v prednaglasnem zlogu

2.2.1 Tip *snöp snópa oz. žívot žívóta*

Psl. dvo- oz. trizložni samostalniki naglasnega tipa b s psl. kratkim samoglasnikom v prednaglasnem zlogu in brez osnove na soglasniški sklop (ne)zvočnik + zvočnik v slovenščini reflektirajo kot v im. ed. eno- oz. dvožložni samostalniki z nepremičnim naglasom na edinem oz. zadnjem zlogu akutirane osnove ter z različno kolikostjo (in enako, tj. široko kakovostjo sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. $*(CV)CV_m C'_n V$ (b) // $+ [V_m = \text{psl. } *e/*o], - [C'_n = TR] > \text{sln. } (CV)C\check{e}/\acute{o}C$ (CV) $C\acute{e}/\acute{o}CV$: psl. $*sn\acute{o}p\check{r}$ $*snop\acute{d}$ (b) $> \text{sln. } sn\acute{o}p$ $sn\acute{o}pa$ (hr./sr. $sn\acute{o}p$ $sn\acute{o}pa$, rus. $sn\acute{o}p$ $sn\acute{o}p\acute{a}$, blg. $sn\acute{o}p$ – $sn\acute{o}p\acute{m}$ $sn\acute{o}p\acute{n}$), psl. $*\check{z}i\check{u}ot\check{e}$ $*\check{z}i\check{u}ot\acute{a}$ (b) $> \text{sln. } \check{z}i\check{u}ot$ $\check{z}i\check{u}ot\acute{a}$ (hr./sr. $\check{z}i\check{u}ot$ $\check{z}i\check{u}ot\acute{a}$, rus. $\check{z}i\check{u}ot$ $\check{z}i\check{u}ot\acute{a}$, blg. $\check{z}i\check{u}ot$). V slovenščini tovrstni samostalniki poznajo dva naglasna vzorca, in sicer jezikovno razvojno gledano starejšega in mlajšega. Po starejšem vzorcu se naglašata samostalnika *könj kónja* in *otrök otróka*. Mlajši, a zato pogostnejši naglasni vzorec predstavlja tip *snöp snópa oz. žívot žívóta*. Naglasni vzorec tipa *könj kónja oz. otrök otróka*:

<i>könj</i>	<i>kónja</i>	<i>kónju</i>	<i>kónja</i>	<i>kõnju</i>	<i>kónjem</i>
<i>kónji</i>	<i>kõnj</i>	<i>kónjem</i>	<i>kónje</i>	<i>kõnjih</i>	<i>kónji</i>
<i>kónja</i>	mn.	<i>kónjema</i>			

v predložnih zvezah: *h kõnju*

Kratki cirkumfleks v im. ed. je razločljiv po pravilu (4b), akut z ožino sredinskega samoglasnika v rod. mn. pa po (4c). Obliki mest. in or. mn. z akutom na ozkem samoglasniku odražata psl. novi akut po (4a). Cirkumfleks v mest. mn. ter mest. in predložnem daj. ed. sta analogna po tipu *räk ráka*. Naglasni vzorec tipa *snöp snópa oz. žívot žívóta*:

<i>snöp</i>	<i>snópa</i>	<i>snópu</i>	<i>snöp</i>	<i>snöpu</i>	<i>snópom</i>
<i>snópi</i>	<i>snópov</i>	<i>snópom</i>	<i>snópe</i>	<i>snöpih</i>	<i>snópi</i>
<i>snópa</i>	mn.	<i>snópoma</i>			

v predložnih zvezah: *k snöpu*

Ta tip ima v rod. mn. posplošeno končnico *-ov* in širok samoglasnik v osnovi ter v mest. mn. pozna samo cirkumfektirano osnovo. Zgledi: *čëp čépa, mëč méča; bõb bóba, grõb gróba, klõp klópa, kõl kóla, kõš kóša, mõlj mólja, nõž nóža, slõn slóna, snöp snópa, sòm sóma, stõl stóla, strõp strópa, võl vóla*. Nekateri samostalniki imajo v mn. osnovo podaljšano z *-õv-*. Cirkumfektirana končnica *-õvi* bi bila v sln. v im. mn. lahko pričakova pri psl. samostalnikih *u*-jevske sklanjatve naglasnega tipa b (psl. $*u\acute{o}l\check{t}$ $*u\acute{o}l\acute{u}$ – $*u\acute{o}l\acute{u}e \geq \text{sln. } v\acute{o}l$ $v\acute{o}la$ – $v\acute{o}li/vol\acute{o}vi$). Od tu se je najverjetneje razširila na nekatere prvotno *neu*-jevske in celo prevzete samostalnike (*grõb gróba* – *grõb\acute{o}vi/gróbi*, *tõp tópa* – *top\acute{o}vi*). Podobno kot pri tipu *räk ráka* je tudi pri nekaterih samostalnikih te skupine dvojnično najti nepremični naglas na dolgocirkumfektirani osnovi (*glög glóga* / *glõg glõga*, *gõzd gózda* / *gõzd gõzda*, *grõzd grózda* / *grõzd grõzda*; *dvõr dvóra* / *dvõr dvóra*). Do sporadičnega prehoda v mešani naglasni tip je morda prišlo pod vplivom oblik tipa *volõvi* (*gõzd gõzda* – *gozd\acute{o}vi*).

2.2.2 Tip *ódər ódra*

Psl. dvozdložni samostalniki naglasnega tipa b s psl. kratkim samoglasnikom v prednaglasnem zlogu in z osnovo na soglasniški sklop (ne)zvočnik + zvočnik se v slovenščini lahko zrcalijo kot v im. ed. dvozdložni in neobstojni polglasnik vsebujoči samostalniki z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu akutirane osnove ter z enako kolikostjo (in enako, tj. ozko kakovostjo sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. $*CV_m C'_n V$ (a) // $+[V_m = \text{psl. } *e/*o]$, $+[C'_n = TR] \geq \text{sln. } C\acute{e}/\acute{o}T\grave{a}R C\acute{e}/\acute{o}TRV$: psl. $*\acute{o}d\grave{r}\bar{b}$ $*\acute{o}d\acute{r}\acute{a}$ (b) $\geq \text{sln. } \acute{o}d\grave{e}r \acute{o}d\acute{r}a$ (hr./sr. *ódar ódra*, rus. *ódp odpá*). Ozki odraz psl. kratkega sredinskega samoglasnika v im. ed. je verjetno posledica daljšanja psl. novega akuta na kračini pred soglasniškim sklopom (ne)zvočnik + zvočnik v izglasju, sredinski samoglasnik v odvisnih sklonih je ozek po analogiji z im. ed., saj bi po pravilu (6) pričakovali širokega. Naglasni vzorec je identičen vzorcu tipa *kráj krájla*. Nekaj zgledov: *bóbər bób\grave{r}a*, *gléžənj gléžənja*, *kópər kóp\grave{r}a*, *kósəm kósma*, *ódər ódra ~ ógənj ógnja*.

2.2.3 Tip *sókol sokóla*

Nekateri psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa b s psl. kratkim samoglasnikom v prednaglasnem zlogu in brez osnove na soglasniški sklop (ne)zvočnik + zvočnik v slovenščini v im. ed. doživijo naglasni umik in posledično reflektirajo kot v im. ed. dvozdložni samostalniki s premičnim naglasom na akutirani osnovi (in s široko kakovostjo sredinskega samoglasnika v zadnjem zlogu osnove): psl. $*CVVC'_m C'_n V$ (b) // $+[V_m = \text{psl. } *e/*o]$, $-[C'_n = TR] > \text{sln. } C\acute{V}C\acute{e}/\acute{o}C C\acute{V}C\acute{e}/\acute{o}CV$: psl. dvojnično $*sok\acute{o}l\bar{b}$ $*sok\acute{o}l\acute{a}$ (b) $> \text{sln. } sókol sokóla$ (hr./sr. *sòkō sokóla*, blg. *cokól – cokólu*). Nekaj zgledov: *sókol sokóla*, *tópol topóla*, *tópor topóra*.

2.3 Psl. samostalniki s polglasnikom v prednaglasnem zlogu

2.3.1 Psl. dvozdložni samostalniki s polglasnikom v prednaglasnem zlogu

2.3.1.1 Tipa *pšs psǎ* in *džž džžja*

Psl. dvozdložni samostalniki naglasnega tipa b s polglasnikom v prednaglasnem zlogu in brez osnove na soglasniški sklop pripornik + (ne)zvočnik se v slovenščini razvojno pričakovano pojavljajo kot v im. ed. enozložni in neobstojni polglasnik vsebujoči samostalniki: psl. $*CV_m C'_n V$ (b) // $+[V_m = \text{psl. } *b/*\bar{b}]$, $-[C'_n = ST] > \text{sln. } C\grave{a}C C\acute{o}C\bar{V}$: psl. $*p\bar{s}\bar{b}$ $*p\bar{s}\acute{a}$ (b) $> \text{sln. } p\grave{s}s ps\grave{a}$ (hr./sr. *pās psā*, rus. *ně'c ncá*, blg. *něc – něcym něca*). Neobstojni poglasnik je v sklonskih oblikah z ničo končnico razvojno pričakovan in v oblikah z glasovno izraženo končnico izpade. Zgledi: *pšs psǎ*, *sǎl slǎ*, *sǎn snǎ*. Del tovrstnih samostalnikov pa polglasnik najverjetneje zaradi težke izgovorljivosti soglasniškega sklopa, ki bi nastal ob njegovem izpadu, posploši tudi v oblike z glasovno končnico in poleg končniškega pozna še dvojnični nepremični naglas na edinem zlogu kratkoakutirane osnove: psl. $*CV_m C'_n V$ (b) // $+[V_m = \text{psl. } *b/*\bar{b}]$, $-[C'_n = ST] \geq \text{sln. } C\grave{a}C C\acute{o}C\bar{V} / C\grave{a}C C\acute{o}CV$: psl. $*d\bar{z}\bar{d}'\bar{b}$ $*d\bar{z}\bar{d}'\acute{a}$ (b) $\geq \text{sln. } d\grave{z}z d\grave{z}j\grave{a} / d\grave{z}z d\grave{z}j\grave{a}$ (hr. *dāžd dāžda*, rus. *dóždь дождя*). Zgledi: *bǎt bǎtǎ / bǎt bǎta*, pokr. *bǎz bǎzǎ / bǎz bǎza*, *dǎž dǎžjǎ / dǎž dǎžja*,

käs käsä / käs käsä, pokr. *säs säsä / säs säsä*, *ščəp ščəpä / ščəp ščəpa*. Naglasni vzorec:

<i>päs</i>	<i>psä</i>	<i>psü</i>	<i>psä</i>	<i>psü</i>	<i>psöm</i>
<i>psī</i>	<i>psöv/psóv</i>	<i>psöm</i>	<i>psě</i>	<i>psih</i>	<i>psī</i>
<i>psä</i>	mn.	<i>psóma</i>			

Samostalnik *sən snä* ima v im. mn. tudi dvojnično obliko *snōvi*.

2.3.1.2 Tip *bəzəg bəzgä*

Psl. dvoizložni samostalniki naglasnega tipa b s polglasnikom v prednaglasnem zlogu in z osnovo na soglasniški sklop pripornik + (ne)zvočnik so v slovenščini zastopani kot v im. ed. dvoizložni ter v prvem zlogu osnove obstojni, v drugem zlogu osnove pa neobstojni polglasnik vsebuječi samostalniki s končniškim naglasom oz. dvojnično z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu kratkoakutirane osnove: psl. $*CV_m C_n V(b) // +[V_m = \text{psl. } *b/*\bar{b}], +[C_n = ST] > \text{sln. } C\bar{a}S\bar{a}T C\bar{a}S\bar{T}\bar{V} / C\bar{a}S\bar{a}T C\bar{a}S\bar{T}\bar{V}$: psl. $*b\bar{z}g\bar{a} *b\bar{z}g\bar{a}(b) > b\bar{z}\bar{a}g b\bar{z}g\bar{a} / b\bar{z}\bar{a}g b\bar{z}g\bar{a}$. Zgleda: *bəzəg bəzgä / bəzəg bəzga, məzəg məzgä / məzəg məzga*. Naglasni vzorec je enak vzorcu tipa *päs psä*.

2.3.2 Psl. trizložni samostalniki s polglasnikom v prednaglasnem zlogu

2.3.2.1 Tip *stəbər stəbrä*

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa b s polglasnikom v prednaglasnem in predprednaglasnem zlogu se v slovenščini nadaljujejo kot v im. ed. dvoizložni ter v prvem zlogu osnove obstojni, v drugem zlogu osnove pa neobstojni polglasnik vsebuječi samostalniki s končniškim naglasom oz. dvojnično z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu kratkoakutirane osnove: psl. $*CV_m CV_m CV(b) // +[V_m = \text{psl. } *b/*\bar{b}] > \text{sln. } C\bar{a}C\bar{a}C C\bar{a}C\bar{a}C\bar{V} / C\bar{a}C\bar{a}C C\bar{a}C\bar{a}C\bar{V}$: psl. $*st\bar{b}b\bar{r} *st\bar{b}b\bar{r}\bar{a}(b) > \text{sln. } st\bar{a}b\bar{r} st\bar{a}br\bar{a} / st\bar{a}b\bar{r} st\bar{a}bra$ (hr./sr. *stàbar stàbra*). Zgledi: *čəbər čəbrä / čəbər čəbra, kəbəl kəblä / kəbəl kəbla, pəkəl pəklä / pəkəl pəkla, stəbər stəbrä / stəbər stəbra, səmən̄j səmn̄jä / səmən̄j səmn̄ja; h̄rbət h̄rbta / h̄rbət h̄rbtä*. Izpeljanke s psl. priponskima obraziloma $*-bcb$ in $*-bkb$ iz psl. dvoizložnih samostalnikov naglasnega tipa b s psl. polglasnikom v prednaglasnem zlogu v slovenščini izkazujejo besedotvorni naglasni tip B, ki je sicer značilen za izpeljanke iz besedotvorne podstave z oblikotvornim naglasnim tipom c, torej tip $b^e = B$ po Dyboju (*bətəc bətčä / bətəc bətca, səsək səsəkä / səsək səska, ščəpəc ščəpčä / ščəpəc ščəpca*). Naglasni vzorec je enak vzorcu tipa *päs psä*.

2.3.2.2 Tip *órəl órla*

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa b s polglasnikom v prednaglasnem in z odsotnostjo polglasnika, tj. z dolgim oz. kratkim samoglasnikom, v predprednaglasnem zlogu v slovenščini reflektirajo kot v im. ed. dvoizložni in neobstojni polglasnik vsebuječi samostalniki z nepremičnim naglasom na predzadnjem zlogu akutirane osnove ter z enako kolikostjo (in enako, tj. ozko oz. široko kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih: psl. $*CV_n CV_m CV(b) // +[V_m = \text{psl. } *b/*\bar{b}], -[V_n = \text{psl. } *b/*\bar{b}] > \text{sln. } C\bar{V}C\bar{a}C C\bar{V}C\bar{a}C\bar{V}$:

psl. **orǫbъ* **orǫlá* (b) > sln. *órǫl órla* (hr./sr. *òrao órla*, rus. *opě'л opлá*, blg. *opèл – opлù*). Naglasni vzorec je enak vzorcju tipa *králj králja*. Nekaj zgledov: *órǫl órla*, *ósǫl ósla*, *óvǫn óvna*, *óvǫs óvsa*.

3 Psl. oblikotvorni naglasni tip c

Za psl. oblikotvorni naglasni tip c je značilno polarizirano premično naglasno mesto, kar pomeni, da se iktus lahko nahaja ali na prvem ali na zadnjem zlogu t. i. glasoslovne besede, tj. ali na prvem zlogu osnove oz. na predslonki ali na zadnjem zlogu končnice oz. na zaslonki. Tonem na prvem zlogu je vedno starocirkumfleksni, na zadnjem pa podobno kot pri tipu b ni nedvoumno določljiv. Zgled naglasnega vzorca za samostalnike moškega spola psl. o-jevske sklanjatve:

rus.	hr./sr.	sln.	psl.
<i>зуб</i>	<i>zûb</i>	<i>zôb</i>	* <i>zǫbъ</i>
<i>зуба</i>	<i>zûba</i>	<i>zobâ</i>	* <i>zǫba</i>
<i>зубу</i>	<i>zûbu</i>	<i>zôbu</i>	* <i>zǫbu</i>
<i>зуб</i>	<i>zûb</i>	<i>zôb</i>	* <i>zǫbъ</i>
<i>зубе</i>	<i>zûbu</i>	<i>zôbu</i>	* <i>zǫbě</i>
<i>зубом</i>	<i>zûbom</i>	<i>zôbom</i>	* <i>zǫbomъ/ъmъ</i>
<i>зубы</i>	<i>zûbi</i>	<i>zobjê</i>	* <i>zǫbi</i>
<i>зубов</i>	<i>zûbâ</i>	<i>zôb</i>	* <i>zǫb'ъ</i> > * <i>zǫbъ</i>
<i>зубам</i>	<i>zûbima</i>	<i>zobêm</i>	* <i>zǫbom'ъ</i> > * <i>zǫbòmъ</i>
<i>зубы</i>	<i>zûbe</i>	<i>zobê</i>	* <i>zǫby</i>
<i>зубах</i>	daj.	<i>zobéh</i>	* <i>zǫbêx'ъ</i> > * <i>zǫbêxъ</i>
<i>зубами</i>	daj.	<i>zobmí</i>	* <i>zǫbý</i>

Samostalniki psl. moške o-jevske sklanjatve naglasnega tipa c imajo naglas na prvem zlogu osnove v ed. ter im. in tož. mn., na kočnici pa v vseh ostalih sklonih, kar neposredno potrjuje navedeni ruski naglasni vzorec.⁸ Do umika naglasa s končnega polglasnika in posledičnega nastanka psl. novega akuta pride v rod., daj. in mest. mn. Psl. novi akut v rod. in mest. mn. izpričuje slovenščina. Cirkumfleks v daj. mn. je v obeh južnoslovanskih jezikih drugoten. Psl. stari cirkumfleks na osnovi v ed. ter im. in tož. mn. neposredno potrjuje hrvaščina/srbščina ter posredno slovenščina, o čemer podrobneje v nadaljevanju. Na psl. padajoči tonem na prvem zlogu osnove v tem naglasnem tipu kaže iktus na prvem zlogu odraza premeta jezičnikov v položaju pred soglasnikom v vzhodnoslovanskih jezikih (rus. *zórod*

⁸ V ruščini psl. naglasni tip c razpade na dva podtipa. Del samostalnikov ohrani prvotni naglasni vzorec, tj. naglas na osnovi v ed. in im. mn. ter naglas na končnici v ostalih sklonih mn. (tip *зуб зуба – зубы зубов*). Del samostalnikov najverjetneje pod vplivom samostalnikov srednjega spola psl. naglasnega tipa c posploši v mn. naglas na končnici (tip *нос носы – носы' носов*), tako vsi samostalniki s končnico *-a* v im. mn. (tip *зóрод зóрода – зородá зородóв*).

zópoda, hr./sr. *grād grāda*, sln. *grād gradû* ≥ psl. **gōrdь* **gōrda*). Naglasni tip c s kratkim odrazom psl. starocirkumfektiranega dolgega samoglasnika v osnovi posredno izkazujejo tudi zahodnoslovanski jeziki (češ. *zub zuba*, hrad *hradu*; slš. *zub zuba*, hrad *hradu*; polj. *ząb zęba*, gród *grodu*; gluž. *hród hroda*).⁹ Prisotnost psl. starega cirkumfleksa v osnovi z naglasnim pomikom na zaslonski člen v členjenih oblikah enozložnih samostalnikov indirektno potrjuje bolgarščina (blg. *зѣб – зѣбѣтъ зѣбѣ*, *град – градѣтъ градѣ*).

V slovenščini je reflektiranje psl. naglasnega tipa c povezano s pomikom psl. starega cirkumfleksa po glasovnem pravilu (3a). Tako poznajo psl. dvozložni samostalniki tega naglasnega tipa v slovenščini praviloma mešani naglas, psl. trizložni samostalniki pa nepremični naglas na cirkumfektirani osnovi.

3.1 Psl. dvozložni samostalniki

Psl. dvozložni samostalniki naglasnega tipa c se v slovenščini praviloma odražajo kot v im. ed. enozložni samostalniki z mešanim naglasom: psl. **CŮCV* / **CŮCV* (c) > sln. *CŮC CVCŮ*: psl. **mōžь* **mōža* (c) > sln. *mōž možā* (hr./sr. *mūž mūža*, rus. *муж мужа – мужья' мужей'*, blg. *мъж – мъжѣтъ мъжѣ*, češ. *muž muže*, polj. *maż meža*), psl. **dārь* **dāru* (c) > sln. *dār darû* (hr./sr. *dār dāra*, rus. *dār dāra – дары' даров*, češ. *dar daru*). Drugotno del le-teh posploši naglas na osnovi in tako nastane tip v im. ed. enozložnih samostalnikov z nepremičnim naglasom na edinem zlogu cirkumfektirane osnove: psl. **CŮCV* / **CŮCV* (c) ≥ sln. *CŮC CŮCV*: psl. **kōlsь* **kōlsa* (c) ≥ sln. *klās klāsa* (hr./sr. *klās klāsa*, rus. *коло колоса*, blg. *клас – класѣтъ класѣ*, češ. *klas klasu*, polj. *kłos kłosa*), pri čemer samostalniki s ponaglasnim soglasniškim sklopom pripornik + (ne)zvočnik v sln. lahko vsebujejo tudi neobstojni polglasnik: psl. **CŮC_nV* / **CŮC_nV* // [+C_n = ST] (c) ≥ sln. *CŮSŮT CŮSTV*: psl. **uōskь* **uōska* (c) ≥ sln. *vōsək vōska* (hr./sr. *vōsak vōska*, rus. *во́ск во́ска*, blg. *во̀сѣк*), prim. še *mōzæg mōzga* ~ *drōzæg drōzga*.

Skupina samostalnikov z mešanim naglasnim tipom se znotraj dodatno členi glede na končnico v rod. ed. in sklanjatveni vzorec v mn. V rod. ed. se pri samostalnikih psl. moške o-jevske sklanjatve pojavlja končnica *-a*, ki je v slovenščini prvotno naglašena po pravilu (3a) (psl. **suētь* **suēta* > sln. *svēt svetā*) in šele drugotno nenaglašena (psl. **bērgь* **bērga* ≥ sln. *brēg brēga*), na kar bi kazali samostalniki z dvojničnim naglasnim mestom (sln. *lēs lesā* / *lēs lēsa* in *zvōn zvōna* / *zvōn zvonā*). Končnica *-u* v rod. ed., ki je vedno naglašena po (3a), je bila po analogiji prevzeta od sicer maloštevilnih samostalnikov psl. u-jevske sklanjatve, za katere pa je značilno, da so bili v psl. dvozložni in so večinoma pripadali naglasnemu tipu c (psl. **dārь* **dāru*, **mēdь* **mēdu*, **mīrь* **mīru*, **sādь* **sādu*, **sŷnь* **sŷnu* > sln. *dār darû*, *mēd medû*, *mīr mirû*, *sād sadû*, *sŷn sinû*), s čimer je bil omogočen oblikovni stik z o-jevskimi samostalniki istega naglasnega tipa. V im. mn. pozna ta sln. naglasni tip vedno naglašeni končnici, izvirajoči iz drugih psl. sklanjatev: končnico *-jē* < psl. **-bje*, prevzeto iz moške i-jevske sklanjatve (psl. **lūdьje* > sln. *ljudjē*), in končnico *-ōvi*, ki jo lahko interpretiramo kot pod vplivom končnice psl. o-jevske sklanjatve za im. mn. **-i* preoblikovano končnico psl. u-jevske sklanjatve

⁹ Za razlago stanja v polj. in gluž. prim. opombo 5.

za im. mn. *-*oye* (psl. **dâroye* ≥ sln. *darôvi*) ali kot iz psl. *u*-jevske v *o*-jevsko sklanjatev posplošeno končnico za rod. mn. *-*oyъ*, na katero se je naplastila končnica psl. *o*-jevske sklanjatve za im. mn. *-*i*. Morfem -*ôv*- nato iz im. mn. prodre v ostale množinske sklone, se spoji s končnicami *le-teh* in *ga* zato lahko interpretiramo kot podaljšavo osnove. Tudi pri prehajanju teh končnic v *o*-jevsko sklanjatev je igrala pomembno vlogo narava psl. naglasa.

Psl. oblikotvorni naglasni vzorec c psl. dvozložnih samostalnikov moškega spola *o*-jevske sklanjatve glede na pravkar povedano v slovenščini razpade na dva osnovna naglasna vzorca tipov *môž možâ – možjê* in *dâr darû – darôvi*. Ostali naglasni tipi so kombinacije *le-teh*.

3.1.1 Tip *môž možâ – možjê* oz. *lâs lasû – lasjê*

Naglasni vzorec:

<i>môž</i>	<i>možâ</i>	<i>môžu</i>	<i>možâ</i>	<i>môžu</i>	<i>môžem</i>
<i>možjê</i>	<i>môž</i>	<i>možêm</i>	<i>možê</i>	<i>možêh</i>	<i>možmi</i>
<i>možâ</i>	mn.	<i>možêma</i>			

v predložnih zvezah: v *zôbe*, za *lâse*

Naglas v im. ed. je razložljiv po pravilu (3b), v rod. ed., im. in tož. mn. ter dv. pa po (3a), pri čemer je umik naglasa z glasovno izražene končnice na osnovo v zvezi s predlogi razložljiv z že omenjeno polarizacijo psl. starega cirkumfleksa (psl. **zqby* ≥ sln. *zobê* ~ psl. **μr̥ zqby* ≥ sln. v *zôbe*, psl. **μolsy* ≥ sln. *lasê* ~ psl. **zâ μolsy* ≥ sln. za *lâse*). Oblike rod., mest. in or. mn. kažejo na prvotni naglas na zadnjem zlogu končnice. V daj. mn. ter daj. in or. dv. bi prav tako pričakovali akut, cirkumfleks je torej drugoten, verjetno po naliki z im. in tož. mn. ter dv. Nepredložna oblika daj. ed. je v slovenščini prvotno naglašena na končnici (psl. **bôgu* > star. in pokr. sln. *bogû*, prim. še *bregû*, *darû*, *svetû*), naglas na osnovi je verjetno poplošen po oblikah, pojavljajočih se v goli samostalniški predložni zvezi (psl. **kъ bogu* > sln. *k bôgu*). Enako velja tudi za or. ed., ki se vedno uporablja s predlogom (psl. **sъ bogomъ* > sln. z *bôgom*; razlika v naglasnem mestu med oblikami iz golih oz. zloženih samostalniških predložnih zvez je v knjižnem jeziku zabeležena pri Trubarju, prim. star. sln. *pred būgom* < psl. **pêrdъ bogomъ* ~ star. sln. *pred tuim bogûm* < psl. **perdъ tjoimъ bôgomъ*). Končnica mest. ed. je prevzeta iz psl. *u*-jevske sklanjatve, katere naglasni tip c ima v tem sklonu naglas na končnici, kar se v slovenščini po pravilu (6) zrcali v akutirani intonaciji, ki je izjemoma ohranjena na odrazu za psl. dolgi samoglasnik (sln. na *brégu*, hr./sr. na *brijégu* / na *brégu*, rus. na *беpeгы* < popsl. **na bergû*) in dvojnično na refleksu za psl. kratki samoglasnik (sln. na *nôsu*, hr./sr. na *nôsu*, rus. na *носъ* < popsl. **na nosû*), cirkumfleks v mest. ed. (sln. na *nôsu*, pri *bôgu*) je torej najverjetneje drugoten.

Po podtipu *môž možâ – možjê* gredo *môž*, *zôb* in dvojnično *vôz*, po podtipu *lâs lasû – lasjê* pa *lâs* in dvojnično *tât*. Samomnožinski samostalnik *ljudjê* ima v rod. obliko *ljudí*, le v im. mn. ima starinsko končnico -*jê* samostalnik *vôlk* (*volcjê*). Poleg tega pozna manjša skupina samostalnikov v mest. mn. dvojnično končnico -*êh* (izvorno samostalniki naglasnega tipa c: *bregêh*, *črtêh*, *dolêh*, *gostêh*, *logêh*, *robêh*, *rogêh*, *žlebêh*; izvorno samostalniki naglasnega tipa b: *grobêh*, *hrbtêh*, *kolêh*, *koncêh*, *volêh*).

3.1.2 Tip *dâr darû – darôvi*

Naglasni vzorec:

<i>dâr</i>	<i>darû</i>	<i>dâru</i>	<i>dâr</i>	<i>dâru</i>	<i>dârom</i>
<i>darôvi</i>	<i>darôv</i>	<i>darôvom</i>	<i>darôve</i>	<i>darôvih</i>	<i>darôvi</i>
<i>darôva</i>	mn.	<i>darôvoma</i>			

Naglas edninskih oblik se tudi pri tem naglasnem vzorcu pojasnjuje podobno kot pri tipu *môž možâ*. V ed. je vedno možen tudi dvojnični naglas na osnovi, ki pa je lahko bolj ali manj pogosten. Naglasno stanje v im. mn. je razložljivo po pravilu (3a), v rod. mn. po (4c). Ostale oblike s cirkumflektirano podaljšavo osnove *-ôv-* so le-to verjetno posplošile iz im. mn. Zgledi za podtip z bolj pogostnim mešanim naglasom v ed. (*dâr darû – darôvi / dâr dâra*): *dâr, glâs, gôd, grâd, lêd, mâh, môt, nôs, pâs, plâz, plôd, rôd, sâd, slêd, smrâd, stân, strâh, tât, trâk, vrât*, samoedninski samostalniki *glâd, lân, mêd, mîr, pôt, prâh, srâm*. Zgledi za podtip z bolj pogostnim naglasom na osnovi v ed. (*zîd zîda / zîd zidû – zidôvi*): *jêz, lât, mrâk, plôt, sât, sîn, slâd, zîd*, samoedninska samostalnika *hlâd, slâd*.

3.1.3 Tipa *svêt svetâ – svetôvi in brêg brêga – bregôvi*

Tip *svêt svetâ – svetôvi* ima v ed. mešani naglas kot tip *môž možâ* ter je lahko obvezen ali dvojničen, slednji pa bolj ali manj pogosten. V mn. je naglas na podaljšavi osnove *-ôv-* po vzorcu tipa *darôvi*. Zgledi za podtip z obveznim mešanim naglasom v ed. (*svêt svetâ – svetôvi*): *bôg, dôlg, dûh, snêg, svêt, vôz*. Zgleda za podpodtip z bolj pogostnim dvojničnim mešanim naglasom v ed. (*lês lesâ – lesôvi / lês lêsâ*): *lês*, samoedninski samostalnik *gnôj*. Zgledi za podpodtip z manj pogostnim dvojničnim mešanim naglasom v ed. (*zvôn zvôna / zvôn zvonâ – zvonôvi*): *drûg, rôg, vrh, zvôn, žlêb*, samoedninski samostalnik *lôj*.

Tip *brêg brêga – bregôvi* pozna v ed. nepremični naglas na osnovi kot tip *klâs klâsa*, v mn. naglas na podaljšavi osnove *-ôv-* po vzorcu tipa *darôvi*. Zgledi: *brân, brêg, brôd, cvêt, dôm, drûg, krêš, lôg, mêh, rêd, rôb, sôk, tôk, vâl, vôlk*, dvojnično *cêp, hlâp, kâp, sôd*.

3.1.4 Tip *klâs klâsa – klâsi*

Naglasni vzorec:

<i>klâs</i>	<i>klâsa</i>	<i>klâsu</i>	<i>klâs</i>	<i>klâsu</i>	<i>klâsom</i>
<i>klâsi</i>	<i>klâsov</i>	<i>klâsom</i>	<i>klâse</i>	<i>klâsih</i>	<i>klâsi</i>
<i>klâsa</i>	mn.	<i>klâsoma</i>			

Nekaj zgledov: *bêg, bês, brûs, cêp, čîr*, pokr. *črt* 'krčevina, poseka', *čôln, črêp, dôb, dôl, drôzgz, grîz, hlâp, hlôd, kâl, kâp, klâs, kljûn, kôs* 'del', *kôs* 'ptica', *krâk, krîk, krôg, kûm, lík, líst, lôk, lûb, nôht, pîr, plês, prôt, rêk, rêz, rôk, sôd, sfâd, sfp, stûd, têk, tlâk, tvôr, ûk, vâr, vêk, víd, vír, vrâg, vrân, zêh, zêv, znâk, žâr, žîr*, dvojnično *blêsk, trêsk*, običajno samoedninski samostalniki *drôb, gnûs, jêk, krâs, kvâr, kvâs, lûb, mâr, môlk, mûlj, ôl, srâb, strûp, stûd, têg, tfst, ûk, vâr, vrês, znôj, žlêd, žôlč, žrêb*, dvojnično *bôk, hôd; môtzgz môtzga, vôtzak vôtka*.

3.2 Psl. trizložni samostalniki

Psl. trizložni samostalniki naglasnega tipa c v slovenščini reflektirajo kot v

im. ed. eno- oz. dvozložni samostalniki z nepremičnim naglasom na edinem oz. drugem zlogu cirkumflektrane osnove: psl. $*C\check{V}_m CVCV / *C\check{V}_m CVCV$ (c) // $+[V_m = *b/*_b] / -[V_m = *b/*_b] >$ sln. $CC\check{V}C CC\check{V}CV / CVC\check{V}C CVC\check{V}CV$: psl. $*k\check{b}n\check{e}dzь *k\check{b}n\check{e}zda$ (c) $>$ sln. *kněz kněza* (hr./sr. *kněz kněza*, rus. *князь князь – князья князья́*, češ. *kněz kněze*, polj. *ksiądz księdza*), psl. $*u\check{e}\check{c}e\check{r}ь *u\check{e}\check{c}e\check{r}a$ (c) $>$ sln. *večēr večēra* (hr./sr. *věčēr věčera*, rus. *вечер вечера – вечера́ вечеро́в*). Naglasni vzorec tipa *kněz kněza* je enak naglasnemu vzorcu tipa *klās klāsa*, nekaj zgledov: *kněz, klěj, srāb*. Naglasni vzorec tipa *večēr večēra*:

<i>večēr</i>	<i>večēra</i>	<i>večēru</i>	<i>večēr</i>	<i>večēru</i>	<i>večērom</i>
<i>večēri</i>	<i>večērov</i>	<i>večērom</i>	<i>večēre</i>	<i>večērih</i>	<i>večēri</i>
<i>večēra</i>	mn.	<i>večēroma</i>			

v predložnih zvezah: *na večēr*

Cirkumfleks na prvem zlogu osnove v ed., im. in tož. mn. ter dv. je v nepredložnih oblikah (psl. $*u\check{e}\check{c}e\check{r}ь >$ sln. *večēr*) in v oblikah, ki niso neposredno sledile predlogu (psl. $*nā tь u\check{e}\check{c}e\check{r}ь >$ sln. *na tā večēr*), kot tudi v oblikah s predlogom, ki v slovenščini umaknejo naglas za zlog v desno (psl. $*nā u\check{e}\check{c}e\check{r}ь >$ sln. *na vēčēr*), razločljiv po pravilu (3a). Predložne oblike, v katerih samostalnik ne sledi neposredno predlogu, so naglas posplošile na drugem zlogu osnove. V ostalih sklonih mn. in dv. bi po pravilu (6) oz. (7) pričakovali akutski tonem. Tudi v teh oblikah je prišlo do posplošitve cirkumfleksa na drugem zlogu osnove. Nekaj zgledov: *golōb, gospōd, korāk, obād, oblāk, pepēl, večēr*.

4 Oblikotvorni naglasni tipi v (knjižni) slovenščini

Sledi povzermalni pregled v prispevku obravnavanih oblikotvornih naglasnih tipov netvorjenih oz. z neproduktivnimi priponskimi obrazili tvorjenih samostalnikov moškega spola o-jevske sklanjatve v slovenskem (knjižnem) jeziku, kot so podani v opisni slovnici le-tega (Toporišič 2000, 286–288). Nakazano je tudi vključevanje v slovenščino prevzetega besedja, tj. izposojenk in tujk,¹⁰ v te podedovane naglasne tipe.

4.1 Nepremični naglas na osnovi

4.1.1 Akutirane osnove

4.1.1.1 Samostalniki z enako kolikostjo (in enako, tj. ozko oz. široko kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih

Samostalniki z nepremičnim naglasom na akutirani osnovi ter z enako kolikostjo (in enako, tj. ozko oz. široko kakovostjo morebitnega sredinskega)

¹⁰ Izposojenke razumem kot besede, prevzete iz (nekdaj) stičnih jezikov v narečja in preko teh v knjižni jezik, tujke pa kot besede, nanašajoče se na stvarnost moderne družbe in posledično prevzete v knjižni jezik, preko tega pa tudi v narečja (Snoj 1997, XII). Merilo ločevanja je torej starost prevzema in ne stopnja (pisne ali oblikoslovne) prilagojenosti sestavu knjižnega jezika (Toporišič 1992, 299–300, 334; SP 2001, 199 in 207).

samoglasnika v raznih sklonih so v im. ed. lahko enozložni (*ključ ključa*; dvojnično *děž děžja*, ki sicer ustreza merilu nepremenljivosti samoglasniške kolikosti, bi glede na cirkumfleksno-akutsko premenljivost v raznih sklonih sodil v skupino 4.1.1.2) ali dvozložni. Dvozložni samostalniki so lahko naglašeni na prvem ali drugem zlogu osnove. Dvozložnice z naglasom na prvem zlogu osnove pri pregibanju ohranjajo število zlogov le-te (*jávor jávora*) oziroma imajo po izpadu neobstojnega polglasnika v neimenovalniških sklonih enozložno osnovo (*vítal vitla, ódar ódra, óral órla*, dvojnično *bázag bázga* in *stábər stábra*). Dvozložnice z naglasom na drugem zlogu osnove pri sklanjanju vedno ohranijo število zlogov le-te (*kováč kováča*). Vzrok za različno kakovost sredinskega samoglasnika v osnovi so različna psl. izhodišča tega naglasnega tipa. V ta naglasni tip se vključujejo predvsem izposojenke (*križ križa, žágrad žágrada, žákəlj žákľja, žolnir žolnirja*).

4.1.1.2 Samostalniki z različno kolikostjo (in različno ali enako, tj. široko kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih

Samostalniki z nepremičnim naglasom na akutirani osnovi in z različno kolikostjo (in različno ali enako, tj. široko kakovostjo morebitnega sredinskega) samoglasnika v raznih sklonih so v im. ed. lahko enozložni z naglasom na edinem zlogu osnove (*räk ráka, svēt svéta, snöp snópa*) ali dvozložni z naglasom na zadnjem zlogu osnove (*oběd obéda, živöt živóta*). Prisotnost oz. odsotnost kakovostne premene sredinskih samoglasnikov v raznih sklonih je razložljiva z različnimi psl. izhodišči tega naglasnega tipa. Tudi v ta tip se vključujejo predvsem izposojenke (*škrät škráta, tröp trópa*), med tujkami so pogostni samostalniki na *-ěnt* (*študěnt študěnta*).

4.1.2 Cirkumfektirane osnove

Samostalniki z nepremičnim naglasom na cirkumfektirani osnovi so v im. ed. lahko enozložni (*klās klāsa, kněz kněza*, dvojnično *māk māka* in *grōzd grōzda*) ali dvozložni. Dvozložni samostalniki imajo naglasno mesto lahko na prvem ali drugem zlogu osnove. Dvozložnice z naglasom na prvem zlogu osnove pri sklanjanju ohranjajo število zlogov le-te (*měsec měseca*) oziroma imajo po izpadu neobstojnega polglasnika v stranskih sklonih enozložno osnovo (*stārəc stārca, vōsək vōska*). Dvozložnice z naglasom na drugem zlogu osnove pri pregibanju vedno ohranjajo število zlogov le-te (*večēr večěra*). V ta naglasni tip se vključujejo izposojenke (*šīnk, žnīdar, žafrān*), zlasti pa tujke (*bās, bālzam, betōn*).

4.2 Premični naglas na osnovi

4.2.1 Akutirane osnove

Premični naglasni tip na akutirani osnovi pozna manjša skupina sicer pogostnih v im. ed. večinoma dvozložnih samostalnikov (*óreh oréha, sókol sokóla*). Ozka oz. široka kakovost morebitnega sredinskega samoglasnika v zadnjem zlogu osnove je posledica različnih psl. izhodišč tega naglasnega tipa. V ta naglasni tip se integrirajo le redke izposojenke (*kóstanj kostánja*).

4.2.2 Cirkumfleksirane osnove

Premični naglasni tip na cirkumfleksirani osnovi ni podedovan, značilen je le za redke tujke (dvojnično *dūal duāla*).

4.3 Končniški naglas

Končniški naglasni tip je zelo redek, poznajo ga samo samostalniki s polglasnikom v osnovi, ki so v im. ed. lahko eno- ali dvozložni. Enozložni samostalniki v odvisnih sklonih polglasnik lahko izgubijo (*pēs psā*) ali pa ga ohranijo (*dāž dāžjā*). Dvozložni samostalniki v odvisnih sklonih izgubijo neobstojni polglasnik v zadnjem zlogu osnove (*bāzāg bāzgā, stābār stābrā*). V ta naglasni vzorec se vključujejo le redke izposojenke (*skādānj skādñjā*).

4.4 Mešani naglas

Mešani naglasni tip pozna manjša skupina sicer pogostnih v im. ed. enozložnih samostalnikov s cirkumfleksirano osnovo. Znotraj se le-ti razlikujejo glede na stopnjo mobilnosti. Samostalnikov z mešanim naglasom tako v ed. kot v mn. je zelo malo (*mōž možā – možjē, lās lasū – lasjē*). Pogostnejši so samostalniki z mešanim naglasom v ed. in naglasom na podaljšavi osnove -*ōv*- v mn. (*dār darū – darōvi, svēt svetā – svetōvi*), pri katerih je mobilnost v ed. lahko obvezna (*svēt svetā*) ali bolj oz. manj pogostno dvojnična (*dār darū / dār dāra, lēs lesā / lēs lēsa* oz. *zīd zīda / zīd zidū, zvōn zvōna / zvōn zvonā*), ter samostalniki z naglasom na osnovi v ed. in na podaljšavi osnove -*ōv*- v mn. (*brēg brēga – bregōvi*, izjemoma dvojnično še *prāg prāga – pragōvi, grōb grōba – grobōvi* in *sān snā – snōvi*). V ta naglasni vzorec se vključujejo le redke izposojenke (*trām tramū – tramōvi*).

To je bil prikaz odrazov psl. oblikotvornih naglasnih tipov samostalnikov moške o-jevske sklanjatve v (knjižni) slovenščini. V nadaljnih naglasoslovnih obravnavah samostalnikov moškega spola bo potrebno pojavnost oblikotvornih naglasnih vzorcev preučiti še za starejše stopnje slovenskega knjižnega jezika ter v predvsem za naglasoslovje relevantnih slovenskih narečjih. V slednjih problematika zadeva stopnjo ohranjanja oz. izginjanja posameznih naglasnih tipov ter morebitne ostanke psl. oblikotvornega naglasnega tipa d. Posebni obravnavi bi nadalje zahtevala preučitev načina vključevanja prevzetega besedja, tako izposojenk kot tujk, v podedovane naglasne tipe in posledično morebitnega povečevanja števila le-teh ter osvetlitev odražanja sestava psl. besedotvornih naglasnih tipov v slovenščini.

Viri in literatura

- Arumaa, Peeter, 1964, Betonung in den einzelnen Slavinen, *Urslavische Grammatik I: Einleitung, Lautlehre*, Heidelberg, 177–189.
Barić, Eugenija, et al., 1997², *Hrvatska gramatika*, Zagreb.
France Bezljaj, 1976, 1982, 1995, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–III*, Ljubljana.

- Dybo, V. A., 1981, *Slavjanskaja akcentologija*, Moskva.
- Dybo, V. A., Zamjatina, G. I., Nikolaev, S. L., 1990, *Osnovy slavjanskoj akcentologii*, Moskva.
- Dybo, V. A., Zamjatina, G. I., Nikolaev, S. L., 1993, *Osnovy slavjanskoj akcentologii, Slovar'*, Moskva.
- Jurančič, Janko, 1986, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, Ljubljana.
- Kratký slovník slovenského jazyka*, Bratislava, 1997.
- Nov tálkoven rečnik na bálgarskija ezik*, 1998.
- Ožegov, S. I., Švedova, 1995, *Tolkovijj slovar' ruskogo jazyka*, Moskva.
- Ramovš, Fran, 1936, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, Ljubljana.
- Ramovš, Fran, 1952, *Morfologija slovenskega jezika*, Ljubljana.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Praga, 1994.
- Slovník Hornjoserbsko-němski / Wörterbuch Obersorbisch-deutsch*. Budyšin/Bautzen, 1990.
- Slovník współczesnego języka polskiego*, Varšava, 1996.
- Snoj, Marko, 1997, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana.
- SSKJ, 1970 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I*, Ljubljana.
- SSKJ, 1994 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana.
- Stang, Christian S., 1957, *Slavonic Accentuation*, Oslo.
- Šivic-Dular, Alenka, 1992, Slovenski jezik v soočanju s slovanskimi jeziki (Na osrednjem sklanjatvenem vzorcu za moški spol v slovanskih jezikih), *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 2*, Ljubljana, 59–85.
- Valjavec, Matija, 1897, Glavne točke o naglasu književne slovenštine, *Rad JAZU CXXXII*, Zagreb, 116–213.
- Toporišič, Jože, 1976¹, *Slovenska slovnica*, Maribor.
- Toporišič, Jože, 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana.
- Toporišič, Jože, 2000⁴, *Slovenska slovnica*, Maribor.

Reflexes of Proto-Slavic Morphological Stress Types in the o-Declension of Masculine Nouns in (Standard) Slovenian
Summary

The article discusses the reflexes of Proto-Slavic morphological stress types in the o-declension of masculine nouns in (standard) Slovenian. It also explains the position of the stress, as well as the quantitative and the tonemic features with the consideration of the rules governing the historical-linguistic development of the Slovenian stress system. The discussion is based on Ch.S. Stang's theory on three Proto-Slavic stress types and is limited mainly to base-words and words formed with unproductive Proto-Slavic suffixes. The findings of the theory on Proto-Slavic word-formatational stress types by V.A. Dybo are mentioned only in exceptional cases.

*The nouns belonging to the Proto-Slavic morphological stress type a (*rākъ *rāka, *sъučěť *sъučěta, *oběďь *oběda, *orěxъ *orěxa, *āuogъ *āuoga, *měšecъ*

*měšęca, *uítьbь *uítьla, *stǎrьsь *stǎrьca) are reflected in Slovenian as: (1) nouns with fixed stress on the acute root and with variant vowel quantity (and quality of a possible mid-vowel) in different inflected cases (rāk ráka, svēt svéta, obēd obēda); (2) nouns with mobile stress on the acute root (and with close quality of a possible mid-vowel in the root's final syllable) (óreh oréha); (3) nouns with fixed stress on the acute root and with equal vowel quantity (and with equal, i.e. close quality of a possible mid-vowel) in different inflected cases (jávor jávora, vítal vítla); (4) nouns with fixed stress on the circumflex root (mēsec mēseca, stǎręc stǎrca).

The nouns belonging to the Proto-Slavic morphological stress type b (*klúčь *klúča, *kouáčь *kouáčá, *snǒrь *snorá, *ǒdгь *odrá, *žiuǒtь *žiuotá, *sokòlь *sokolá, *rěsьь *rěsá, *dǔžd'ьь *dǔžd'á, *bьzгьь *bьzгá, *stьbьrьь *stьbьrá, *orьlьь *orьlá) are reflected in Slovenian as: (1) nouns with fixed stress on the acute root and with permanent vowel quantity (and permanent, i.e. close or open quality of a possible mid-vowel) in different inflected cases (kljúč kljúča, ǒdər ǒdra, órəl órla, kováč kováča); (2) nouns with fixed stress on the acute root and with variant vowel quantity (and equal, i.e. open quality of the mid-vowel) in different inflected cases (snǒp snǒpa, žiuǒt žiuotá); (3) nouns with the stress on the final vowel (rěs psá, dǔž dǔžjá, bəzəg bəzəgá, stəbər stəbrá) or doublets with the stress on the root's short acute vowel (dǔž dǔžja, bəzəg bəzga, stəbər stəbra); (4) nouns with mobile stress on the acute root (and with open quality of the mid-vowel in the root's final syllable) (sókol sókóla).

The nouns belonging to the Proto-Slavic morphological stress type c (*mǒžьь *mǒža, *uǒlььь *uǒlsa, *dǎrььь *dǎru, *sueťььь *sueťa, *bērgььь *bērga, *kòlьььь *kòlsa, *uǒskьььь *uǒska, *kǎnędzьььь *kǎnędza, *uečьььььь *uečera) show their continuity in Slovenian as: (1) nouns with variant degrees of stress mobility (mǒž možá – možjē, lās lasú – lasjē, dǎr darú – darǒvi, svēt svetá – svetǒvi, brēg brēga – bregǒvi); (2) nouns with fixed stress on the circumflex root (klās klāsa – klāsi, knēz knēza – knēzi, vǒsək vǒska, večēr večēra – večēri).